

QARABAĞIN MÜQAYİSƏLİ RƏQABƏT ÜSTÜNLÜYÜ HANSI SAHƏLƏRDƏ OLA BİLƏR?

işğaldan azad edilmiş ərazilərin bərpası, məskunlaşması və milli iqtisadiyyata integrasiyasını təmin etmək hazırda ölkənin qarşısında duran başlıca vəzifələrdən biridir.

Bunun üçün həmin ərazilərdə istehsal, sosial, sosial-mədəni və idarəetmə infrastrukturunun tamamilə yenidən qurulması, məskunlaşacaq əhalinin məşğulluğu üçün iş yerlərinin yaradılması tələb olunur. İşğaldan azad olunmuş ərazilərdə yeni yaradılan Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında iqtisadiyyatın bərpası və inkişafı zamanı əsas məsələ mövcud potensial və imkanlardan düzgün yararlanmaq, müasir tələblərə cavab verən, özündə innovativ yanaşmaları təcəssüm etdirən və ən vacibi, çevik, işlək mexanizm əsasında yaradılmış kompleks bir iqtisadi sistem qurmaqdır. Bu proses zamanı bölgəyə müqayisəli rəqabət üstünlükləri verən amillərin diqqətə alınması vacibdir. Müqayisəli rəqabət üstünlüyü dedikdə digər bölgələrlə

Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonları özünün təbii iqlim və relyef şərtləri, münbit torpaqları və zəngin təbii ehtiyatları ilə ölkənin digər bölgələrindən fərqlənir

müqayisədə məlum ərazidə daha səmərəli istehsal və xidmət sahələrinin yaradılması imkanları nəzərdə tutulur.

Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonları özünün təbii iqlim və relyef şərtləri, münbit torpaqları və zəngin təbii ehtiyatları ilə ölkənin

digər bölgələrindən fərqlənir. Sovet dövründə bu ərazilərin özünəməxsus ixtisaslaşması və yerli əhalinin müvafiq sahələr üzrə böyük təcrübəyə malik olmasına rəğmən işğal dövründə baş verən proseslər bu imkanlardan hazırda faydalanmağı mümkünsüz edir. Bununla belə ərazinin təbii iqlim üstünlükləri ilə yanaşı, yenidən məskunlaşmanın ortaya çıxardığı yeni imkanlar ərazidə iqtisadi baxımdan daha səmərəli istehsalın yaradılmasını təmin edə bilər. Bu yeni imkanlara ilk növbədə ərazidə qurulmaqda olan modern istehsal infrastrukturunu və nəqliyyat loqistika şəbəkəsini aid

etmək olar. Belə ki, hazırda bu ərazilərdə nəqliyyat, elektroenergetika və digər istehsal infrastrukturalarının qurulması istiqamətində işlər sürətlə həyata keçirilməkdədir.

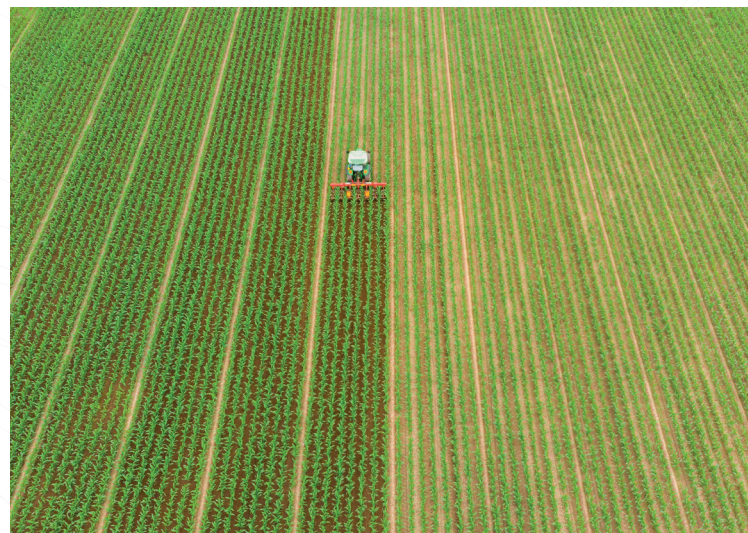

2021-ci ildə işğaldan azad edilmiş ərazilərdə 9 ədəd 110 kV-luq yarımstansiya tikilmiş, 360 km-dən artıq 110 kV-luq elektrik xətti çəkilmiş, Ağdam rayonunda Regional Rəqəmsal İdarəetmə Mərkəzi istifadəyə verilmiş, Şuşa şəhərində istehlakçılara elektrik xətləri çəkilmiş və elektrik təsərrüfatı yaradılmışdır. Bununla yanaşı, ortamüddətli dövrdə “Xudafərin” və “Qız Qalası” su elektrik stansiyalarının yeni yaradılacaq “Cəbrayıl” yarımstansiyasına inteqrasiya edilməsi, 10 ədəd yeni 110 kV-luq yarımstansiyanın tikintisi nəzərdə tutulur. Kəlbəcər, Laçın, Qubadlı və Tərtər rayonlarında işğaldan azad edilmiş ərazilərdə 45 ədəd su elektrik stansiyası mövcuddur. Bu kiçik su elektrik stansiyalarının bərpası regionun elektrik enerjisi ilə təminatında əhəmiyyətli rol oynaya bilər. Artıq Qubadlı rayonunda 8 MVt gücündə “Güləbird” su elektrik stansiyası, Tərtər rayonunda ümumi gücü 7,8 MVt olan “Suqovuşan-1” və “Suqovuşan-2” su elektrik stansiyaları, Kəlbəcər rayonunda 4,4 MVt gücündə “Kəlbəcər-1” su elektrik stansiyası bərpa edilmişdir.

Ərazidə müasir tələblərə cavab verən və nəinki ölkənin bölgələrini bir-biri ilə bağlayan, habelə Azərbaycanın qonşu ölkələrə çıxışını təmin edəcək nəqliyyat-loqistika infrastrukturunun yaradılması prosesi sürətlə davam etdirilməkdədir. Belə ki, Əhmədbəyli-Füzuli-Şuşa avtomobil yolu, Tərtər rayonunun Suqovuşan qəsəbəsinə və Talış kəndlərinə gedən avtomobil yolu, Xanlıq-Qubadlı yolu və Horadiz-Cəbrayıl-Zəngilan-Ağbənd avtomobil yolu istifadəyə verilmiş, Göygöl və Kəlbəcər rayonlarını birləşdirən Toğanalı-Kəlbəcər avtomobil yolunun, Kəlbəcər-Laçın avtomobil yolunun, Talış-Tapqaraqoyunlu-Qaşaltı-Naftalan avtomobil yolunun, Xudafərin-Laçın yolunun inşası üzrə işlər işə həyata keçirilməkdədir. Qeyd edilənlərlə yanaşı, Füzuli rayonunda Beynəlxalq Hava Limanı istifadəyə verilmiş, Zəngilan Hava Limanının tikintisi üzrə

işlər aparılır. Bundan başqa, Horadiz-Ağbənd və Bərdə-Ağdam dəmir yolu xəttinin, Füzuli-Şuşa dəmir yolu xəttinin tikintisi ilə bağlı işlər də başlanılmışdır.

Azərbaycanın bu ərazisində nəqliyyat infrastrukturunun bərpa edilməsi ölkənin tranzit potensialından istifadə və Naxçıvanın nəqliyyat əlaqələrinin yaxşılaşdırılması baxımından da əhəmiyyətlidir. Belə ki, Rusiya, Azərbaycan, İran və Türkiyə arasında dəmir yolu xərtlərinin əlaqələndirilməsinə imkan verən Zəngəzur dəhlizinin və İrandan keçməklə yaradılacaq nəqliyyat (avtomobil və dəmir) yollarının istifadəyə verilməsi Şimal-Cənub və Qərb-Şərq dəhlizləri üzrə yük dövriyyəsinin artırılmasına, bununla bağlı xərclərin azaldılmasına imkan verəcək. Bu baxımdan, regionun infrastruktur potensialı kifayət qədər yüksək qiymətləndirilir və əraziyə rəqabət üstünlüyü qazandırır. Ərazinin torpaq və iqlim şərtləri regionda məhsuldar kənd təsərrüfatı istehsalına, çox sayda

kiçik və orta müəssisələrdən təşkil olunmuş aqrar-sənaye kompleksinin formalaşdırılmasına və turizmin inkişafına geniş imkan yaradır. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının iqtisadiyyatının əsasını təbii ki, kənd təsərrüfatı təşkil edəcəkdir. Regionun Ağdam, Füzuli və Tərtər rayonlarında mövcud torpaq sahələrinin 50%-dən çoxu, Cəbrayıl rayonunda təqribən 45%-i, Zəngilan və Qubadlı rayonlarında təqribən 35%-i, Laçın və Kəlbəcər rayonlarında isə təqribən 10%-i əkinə yararlı sahələrdir. Regionun bütün inzibati rayonlarında heyvandarlığın inkişafı üçün imkanlar mövcuddur: bu ərazinin təqribən 38,0%-ni ortalıq və otlaqlar təşkil edir. Təsədüfi deyil ki, işğaldan əvvəlki dövrdə respublika üzrə mövcud iribuynuzlu mal-qaranın təqribən 15%-i, xırdabuynuzlu heyvanların isə 20%-ə qədər bu ərazilərin payına düşürdü. Heyvandarlığın inkişafındakı müasir meyilləri nəzərə alsaq, gələcəkdə bu ərazilərin heyvandarlıq məhsulları istehsalı potensialının daha böyük olduğunu söyləyə bilərik. Bu regionun arıçılıq və baramaçılıq potensialı da yüksək qiymətləndirilir. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının turizm potensialı da yüksəkdir. Bütövlükdə, Şuşa, Kəlbəcər, Laçın, Qubadlı, Zəngilan və Xocəvənd rayonları mədəni, sağlamlıq, istirahət, ekoturizm kimi müxtəlif turizm xidmətlərinin göstərilməsi sahəsində rəqabət üstünlüklərinə malikdir. Kəlbəcərdə "İstisu" sanatoriyası bərpa edilə, dağ-turizm kompleksi yaradıla bilər. Eyni zamanda, Laçında 20-dən artıq müalicə əhəmiyyətli suyun olduğunu və ərazinin dağlıq relyefə malik olduğunu nəzərə alaraq, müalicə-istirahət komplekslərinin və dağ turizmini inkişaf etdirmək mümkündür. Ərazinin tarixi abidələri (məsələn, Azıx mağarası, Xudafərin körpüsü, multikulturalizmin ifadəsi olan dini abidələr və s.) və işğalın nəticələrini özündə əks etdirəcək yeni muzeylərin yaradılması tarixi turizmin inkişafına mühüm töhfə verəcəkdir.

Ərazinin müqayisəli rəqabət üstünlüyünü təmin edəcək sahələrdən biri də tikinti materialları istehsalıdır. Bu iqtisadi zonalara daxil olan rayonların demək olar hamısı müxtəlif növ tikinti materialları ehtiyatlarına malikdir. Ümumilikdə ərazidə 100-dən çox tikinti materialları üzrə faydalı qazıntı ehtiyatları mövcuddur. Ərazilərin bərpası və məskunlaşması prosesində həyata keçirilən geniş miqyaslı tikinti işlərində məhz bu regionun tikinti materialları ehtiyatlarından istifadə olunması həm daha səmərəli ola bilər, həm də çoxsaylı iş yerlərinin yaradılmasını təmin edə bilər.

Hesab edirik ki, bu regionun inkişafı onun yalnız mövcud təbii müqayisəli üstünlükləri əsasında deyil, həm də məqsədyönlü şəkildə məhz bu region üçün yeni yaradılmış rəqabət

üstünlüklərinə əsaslanmalıdır. Bu baxımdan ərazidə yüksək əlavə dəyər yarada biləcək mürəkkəb texnoloji istehsal sahələrinin yaradılması məqsədəuyğundur. Bölgənin konfliktsonrası reabilitasiyası, həyat təminatı və infrastruktur sistemlərinin, istehsal müəssisələrinin, sosial obyektlərin, mədəniyyət təsisatlarının, yəni həyat üçün hər bir şeyin faktiki olaraq tamamilə yenidən ("sıfırdan") yaradılmasını nəzərdə tutulur. Əlbəttə, bu proses böyük miqdarda resurslar tələb edəcək. İşğaldan azad olunmuş ərazilərdə köhnənin (yəni, iqtisadiyyatın işğaldan əvvəlki strukturunun) bərpasındansa, müasir çağırışlara uyğun yeni iqtisadi strukturun yaradılması daha səmərəli ola bilər. Bu baxımdan, Maykl Hammerin biznes proseslərinin fundamental və radikal yenidən layihələndirilməsi üçün təklif etdiyi 3 prinsipini xatırlamaq vacibdir: "təmiz vərəq", böyük həcmli innovasiyalar və müasir informasiya texnologiyaları. Yəni, bu 3 prinsipi gözləməklə bu region üçün yeni bir müqayisəli rəqabət üstünlüyü yarada bilərik: "Təmiz vərəq" - işğal olunmuş ərazilərdə iqtisadi strukturların yaradılmasına tamamilə yeni yanaşma tətbiq olunur; Böyük həcmli innovasiyalar - regionda yeniliklərin yaradılması və tətbiqini stimullaşdırır və həyata keçirilməsini təmin edən strukturlar yaradılır; Müasir informasiya texnologiyaları - bütün bu proseslər informasiya texnologiyalarını, hətta Dördüncü Sənaye inqilabının çağırışlarını özündə ehtiva edir. Bundan çıxış edərək, ərazidə müasir Research Triangle Park yaratmaqla Texnoloji təhsil bloku - konsorsiumu formalaşdırılmasını təklif edirik. Bu, Qarabağ Universiteti, Ağdam Sənaye Parkı və UNEC olmaqla elm-istehsal-biznes üçbucağı tandemi formasında qurula bilər. Bu elm-istehsal-biznes üçbucağının əsas məqsədi bölgədə innovasiyalar əsasında yüksək əlavə dəyər yaradan sahələrin inkişaf etdirilməsidir.

İŞĞALDAN AZAD
OLUNMUŞ ƏRAZİLƏRDƏ
MÜASİR
**RESEARCH
TRIANGLE
PARK**
YARATMAQLA
TEXNOLOJİ TƏHSİL
BLOKU - KONSORSIUMU
FORMALAŞDIRILMASINI
TƏKLİF EDİRİK

